

Braziliýa dünýäniň klimatyny halas edýärmí?

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Braziliýa dünýäniň klimatyny halas edýärmí? BRAZILIÝA DÜNYÄNIŇ KLIMATYNY HALAS EDÝÄRMI?

Amazonka deltasynyň zähmetkeş garyplarynyň dünýäsinden dünýäni halas etmek üçin dyrjaşýan Da Silwa salam bolsun. Amazonka deltasy dünýäni halas etmek üçin ilkinji gorag halkasydyr.

Lula da Silwanyň meýilnamasy gün geçdigisaýy ýok edilýän tokaýlaryň bitewiligini gorap saklamagy maksat edinýär / Fotosurat: Reuters

Üçünji gezek prezident köşgüne dolanyp gelen Braziliýanyň döwlet ýolbaşçysy Lula da Silwa tebigy gurşawyň goragçysy hökmünde hem giňden tanalýar.

Onuň daşky gurşaw boýunça alyp barýan syýasaty we ýönelmeleri bioköpdürliligiň goralyp saklamagy bilen birlikde klimat ylalaşyklaryny we global maýlama garşy göreşi goldaýar.

Lula da Silwa adam durmuşyna howp salýan howply klimat üýtgeşmelerine garşy göreş bilen baglanyşyklykda ahlak güýjüne öwrüldi.

Amazonka tokaýlary üçin ol ýerdäki sferalaýyn bidüzgünçilikleri we aýratynam tokaýsyzlaşdyrmagy duruzmaga gönükdirilen soňky berk meýilnamasy sesleri katastrofa bolup eşdilýän ölüm howply netijeler bilen howp abandyrýan ykdysady garaňkylygyň ortasynda şamçyrak bolup geldi.

Ynançsyzlar gözlerini Kanada dikmeli we tüssesi Amerikanyň jümmüşlerini-de kör edip barýan ýangynlary yzarlamaly.

Eýsem Amazonka tokaýlaryny halas etmegiň umuman alanda planetamyzyň klimatyna nähili täsiri bolar?

Amazonka 5,5 km²-a golaý meýdany tutýan ýagys tokaýdyr. Tokaýlaryň 60%-I Braziliýada bolup, Günorta Amerika yklymynda sekiz ýurda ýaýylyp ýatyr. Meýdanynyň uludygy sebäpli tebigaty öwrenijiler dünýäniň iň uly tokaýy bolandygy üçin kislorod çykarýan gotosintez prosesinden ýaňa oňa «dünýäniň öýkeni» hökmünde baha berilýär.

Amazonka tokaýlary görnüşi 16 müňe golaýlaýan 390 milliarda golaý dürli-dürli agajy öz içine alýar we bular ýer ýüzünde galan tokaýlaryň ýarysyndan gowragyny tutýar.

Amazonka tokaýlarynda elliden gowrak etniki topara degişli 30 milliondan gowrak adam ýaşaýar.

Ýerli halklar ilatyň dokuz prosentini tutýar we daşarky dünýäden üzňe durmuşa ýaşaýar.

Lula da Silwanyň meýilnamasy gün geçdigisaýy ýok edilýän tokaýlaryň bitewiligini gorap saklamagy maksat edinýär.

Beýan edilişine görä bu meýilnama ygtyýarly ýolbaşçylaryň sferalaýyn howplary haýal etmän anyklap, bulara jogap bermegi we ýerli çäklerinde bikanun ýer açma okkupasiýasyna, magdan çykarma işlerine, agaç çapyşlyga we bikanun awçylyga garşy göreşmek üçin emeli hemralar arkaly gözegçilik ýola goýlar. Da Silwanyň meýilnamasy durmuşa howp salýan klimat howplarynyň eýmençligini ikelläp goldaýanlar üçin nämüçin hoş habar?

Gysgaça aýdanda, haýsydyr bir şübheli çemeleşme bolmazdan meselä yzdan garap bolar. Çünki bu meýilnama durmuşa geçirilse, aýratynam tokaýlaryň barlygy esasan iki zada baglylygyndan ýaramazlaşýan klimatyň gowulaşmagynda oňyn öňegidişlik döredip biler.

Birinjisi, global maýlama, ikinjisi ýagys meselesi.

Amazonka tokaýlary global maýlamanyň baş sebäbi bolan karbondioksiti özüne sorup alýar we ýyllyk 150 milliard tonna agramdaky zyýanly gazlaryň iň uly sorujy meýdany bolup durýar.

«Associated Press» (AP) habarlar gullugy iýun aýynyň birinji hepdesinde howadaky karbondioksitiň deňi-taýy bolmadyk görnüşde artyşy hakda maglumatnama taýýarlady.

Şonsuzam onuň derejesi bir milliiondan 424 parça ýetipdi we bu 2016-njy we 2019-njy ýyllardan soňky iň uly ýyllyk artyşlaryň biridi. Bu görkeziji artyberse, aýratynam Amanzonka tokaýlarynyň ýok edilmegi dowam ediberse, mawy planetamyzyň geljekki ykbalynyň nähili-neneňsi boljakdygyny häzirden çaklabermeli bolýar.

Bu tokaýlar bilen baglanyşykly ikinji heýjanlandyryjy we howply zat – ýaguş tokaýlarynyň üstündäki uly täsirleridir. Ýakyn taryhda «Nature» žurnaly Londonyň Lids uniwersitetiniň professory Kallum Smitiň geçiren barlagyny çap etdi.

Bu barlag soňky on ýyllyklarda emeli hemradan alynan suratlar arkaly tropiki sebitlerse tokaýsyzlaşdyrma artdygyça ýagys ýagmagyň seýrekleşendigini subut edýär.

Ýagys tokaýlarynyň ýok bolmagyna degişli futuristik gorky we yzyndan ýüze çykan gorkunç guraklyk weýran bolan tokaýlaryň giň meýdanlar restawrasiýa edilen ýagdaýynda ýagyşdaky pese gaçyşlygy duruzmagyň mümkindigini görkezýär.

Eýsem adam durmuşy bilen dünýäni gurşap duran tokaýlaryň barlygynyň arasynda düýpli baglanyşyk barmyka?

BMG-nyň Azyk we Ekerançylyk guramasynyň (FAO) dünýädäki tokaýlaryň hasam azalýan döwründe agaçlaryň adamlara berýän goragynyň möçberini görkezmek üçin her ýylyň 21-nji martyny Tokaýlary goramagyň Halkara gününü «Adam saglygy tokaýlaryň saglygyndadyr» şygary bilen garşylamaga iterenem, ine, şu meseledir.

BMG-dan alynan statistiki maglumatlar 2000-nji ýyldan bäri sferalaýyn ýagdaý üçin ykdysady düşewünt gözlegine esaslanýan dünýäniň 104 million hektardan gowrak tokaýyny ýitirendigini görkezýär.

Palma ýagy we soýa nohudy ýaly däneli önümleriň önümçiligi ýa-da maldarçylyk we pürs industriýasynyň yzynda ylgap (klimat üýtgeşmesini möwjedip, biodürliligi ýok edýänem bolsa) tokaýlary ilik-düwme sökýärler.

Emma obýektiwligi talap edýän bir sorag alamaty bar:

Tokaýsyzlaşma prosesinden kim jogapkär?

Da Silwanyň tebigata zyýan ýetirilmeginiň önüni almak üçin guran federal polisiýa edarasynyň işleýän Braziliýasymy?

Ýa-da tebigatdaky üýtgeşmeler bilen ýüzleşmek üçin garyp-gasarlara we mätäçlere kömek etmek ady bilen her ýyl bir milliard dollar bermäge söz berýän (we beren sözleriniň birinem ýerine ýetirmeýän) uly global ykdysady güýçlermi?

Global ykdysady güýçler Amazonka sebitlerinde ýaşaýan garyp halka tokaýsyzlaşmakdan başga hiç zat berenok.

BMG-nyň Abu-Dabide geçirilen Klimat üýtgeşmesi konferensiýasy COP-28-den birnäçe aý uzakda, ahlak biwepalygy halkara ýagdaýda häzirem aýdanyny etdirýär.

Syýasy liderleri başagaý edýän bolsa dünýäni dolandyrmaga gönükdiren ykdysady bassaşlyk we tebigaty göwünleriniň işleýşi ýaly ulanmak.

Da Silwanyň tokaýlary goramaga eden batly çagyryşlaryndan soň ýedi uly senagatçynyň ýekesiniň öňe çykyp, oňa minnetdarlyk

bildirmezligi, goldamazlygy we onuň meýilnamasyny goldaýandyklaryny aýtmazlygy täsindir.

«New York Times» gazetini ýakynnda Demirgazyk ýarymşarynda buzsuz tomusyň boljakdygyny habar berýär. Şolsa sanda aýratynam Amerikanyň orta günbatarynda we demirgazyk-gündogar Hytaýda däneli ösümlikleriň hasyly azalar. Bu bolsa global azyk howpsuzlygyna ullaňan howpyň abanyandygyny aňladýar.

Amazonka deltasynyň zähmetkeş garyplarynyň dünýäsinden dünýäni halas etmek üçin dyrjaşýan Da Silwa salam bolsun. Amazonka deltasy dünýäni halas etmek üçin ilkinji gorag halkasydyr.

Emile AMIN,

derňeýji-žurnalist.

Ýekşenbe, 11.06.2023 ý. Publisistika